

پژوهشی در شاخصه‌های ظروف سنگی دورهٔ هخامنشی (۲)^۱

دکتر بهمن فیروزمندی^۲

دکتر امیرهاشم پورماfi^۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۸/۱۱

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۴/۱۲/۵

چکیده

هدفی که این مقاله دنبال میکند، بررسی و مطالعهٔ ظروف سنگی مکشوفه و بجای مانده از دورهٔ هخامنشی است. بیشتر این آثار، مربوط به هنر سنگ تراشی این دوره هستند که در زندگی روزمرهٔ درباری و در مراسمی خاص از آنها استفاده میشده است. در این پژوهش ۲۴ اثر در قالب شش گروه مشخص شده‌اند که به معرفی نمونه‌ها، براساس گونه‌شناسی، جنس، نوع و کاربرد آنها پرداخته میشود. مجموعهٔ مورد مطالعه، شامل پنج هاون سنگی، شش دسته‌هاون سنگی، دو قاشقک (سرتاس) سنگی، شش بطری سنگی، چهار گلدان سنگی و یک دوستکامی سنگی است.

کلید واژگان

گونه‌شناسی؛ هنر؛ سنگ تراشی؛ ظروف سنگی؛ هخامنشی

۱. مقاله حاضر، بخش دوم از مقالهٔ پژوهشی در شاخصه‌های ظروف سنگی دورهٔ هخامنشی است که در شمارهٔ قبل فصلنامهٔ مطالعات ایران‌شناسی (سال دوم، شمارهٔ دوم، تابستان ۱۳۹۵، صص ۹۶-۱۱۹)، به چاپ رسیده است. در مقالهٔ مذکور ضمن معرفی ۲۶ نمونه از ظروف هخامنشی، اهمیت آنها نیز بیان گردید. در مقالهٔ حاضر هم تلاش شده است که با ادامهٔ مطالعه و بررسی ظروف سنگی دورهٔ هخامنشی، ۲۴ نمونهٔ دیگر از این ظروف سنگی معرفی شوند.

۲. دانشیار گروه باستانشناسی دانشگاه تهران

۳. استادیار گروه باستانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی (واحد چالوس)؛ hashempoormafi.amir@yahoo.com

مقدمه

در این مقاله سعی شده است، مشخصات (ابعاد و اندازه، محل کشف و نگهداری، وضعیت فیزیکی و سایر جنبه‌های هنری و فرهنگی) مربوط به ظروف سنگی دورهٔ هخامنشی آورده شود. همچنین با بررسی دقیق و با رویکرد توصیف آماری، مبتنی بر گروه‌بندی ظروف براساس «گونه‌شناسی»، جنس و کاربرد به مقایسه و تحلیل نمونه‌های مشابه پرداخته و سرانجام جمع‌بندی آنها، بصورت جدول ارائه شود که در نهایت اطلاعات ما را در این زمینه گسترش می‌دهد. همانطور که پیشتر گفته شد، نمونه‌های انتخابی در این نوشتار تعداد ۲۴ نمونه ظرف سنگی بدست آمده از محوطه‌های هخامنشی است که در موزه‌های داخل و خارج کشور نگهداری میشوند. در مجموع و در ادامهٔ بخش اول، در این قسمت ظروف سنگی دورهٔ هخامنشی را میتوان به این گروه‌ها تقسیم کرد:

الف) هاوهای سنگی؛

ب) دسته‌هاوهای سنگی؛

ج) قاشقکهای سنگی (سرتاس)؛

د) بطریهای سنگی؛

هـ) گلدانهای سنگی؛

و) دوستکامی سنگی.

اکنون بصورت جداگانه به معرفی هر یک از این نمونه‌ها میپردازیم:

الف) هاوهای سنگی

اولین گروه از این ظروف، هاوهای سنگی هستند. از این نوع، پنج نمونه مشاهده شد که در اینجا به بررسی و مطالعهٔ هر یک از این ظروف میپردازیم:

اثر شمارهٔ ۲۷

(تصویر ۱)

هاون سنگی

شمارهٔ شناسایی: ۴۳۲۶

قطر دهانه: ۱۵/۷ سانتیمتر

(تصویر ۱)

ارتفاع: ۱۹/۵ سانتیمتر

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینه موزه ملی ایران

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: ؟

این هاون سنگی به رنگ سبز، با رگه‌های تیره از جنس خود هاون است. این اثر دارای پایه‌یی پهن با کفی مسطح و مدور است. همچنین لبه هاون، ساده، بدون نقش و باریک و نیز قطر دهانه اثر تقریباً گشاد است. این هاون سنگی از خزانه تخت جمشید توسط اشمیت کشف شده و فاقد هرگونه کتیبه و نوشته است (هاشم پورمافی، ۱۳۸۵: ۳۱۵).

(تصویر ۲)

اثر شماره ۲۸

(تصویر ۲)

هاون سنگی

شماره شناسایی: ۲۲۴۶

قطر دهانه: ۱۰/۵ سانتیمتر

ارتفاع: ۱۲ سانتیمتر

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینه موزه ملی ایران

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: ؟

این اثر از کف اتاق ۳۳ نمودار HG۴۲ (نقشه ۱)، توسط اشمیت از خزانه تخت جمشید بدست آمده است. این هاون سنگی به رنگ سبز است و لکه‌هایی روی آن دیده میشود. در کف این هاون سنگی، نوشته‌یی به خط آرامی^۱ با مرکب سیاه نوشته شده است (Schmidt, 1957: 23). این اثر شکسته و وصالی شده، دارای کفی مسطح و مدور و نیز بدنه‌یی ضخیم با لبه ساده و صاف است. آثار چند ترک خوردگی، روی بدنه اثر دیده میشود (هاشم پورمافی، ۱۳۸۵: ۳۱۶).

(تصویر ۳)

اثر شماره ۲۹

تصویر ۳

هاون سنگی

شماره شناسایی: ۲۳۲۳

قطر دهانه: ۱۵ سانتیمتر

ارتفاع: ۱۷ سانتیمتر

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینه موزه ملی ایران

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: ؟

این هاون سنگی شکسته و وصالی شده به رنگ سبز یشمی، بارگه‌های طبیعی از جنس خود هاون است. این اثر دارای پایه‌ی مدور و کفی تخت، ساده و نیز بدون نقش و فاقد هرگونه کتیبه‌ی است. علاوه‌برین لبه‌ی هاون، ساده، صاف و باریک است و نیز آثار ترک خوردگی‌های مرمت شده بوضوح در آن دیده میشوند (همان: ۳۱۷).

(تصویر ۴)

(طرح ۱)

اثر شماره ۳۰

(تصویر ۴)

هاون سنگی

شماره شناسایی: ۲۲۰۹

قطر دهانه: ۶/۸ سانتیمتر

ارتفاع: ۸/۸ سانتیمتر

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: موزه ملی ایران

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: ؟

این هاون سنگی فوق العاده زیبا که نسبت به دیگر هاونها، کوچکتر است از شمال راهرو اتاق ۳۷ نمودار HG۳۳ (نقشه ۱)، توسط اشمیت از خزانه تخت جمشید بدست آمده است. این اثر زیبا،

دارای پایه‌یی مدور و مسطح است که کف آن تخت و کتیبه‌یی به خط آرامی با مرکب سیاه، روی آن نوشته شده است (Schmidt, 1957:23). بدنه و لبه اثر، باریک و خوش فرم است. همچنین چند رگه از جنس خود سنگ روی آن وجود دارد که در یک طرف اثر، این رگه بصورت خط، کشیده شده و در طرف دیگر بصورت نیم‌دایره است (طرح ۱). این اثر از لحاظ طیف رنگی شبیه به دسته‌هاون سنگی است که در نزدیکی آن بدست آمده است (تصویر ۶)¹. رنگ هاون، مزین به رنگ سبز تیره و روشن است که رگه‌های آن به نسبت تیره‌تر و بوضوح قابل تشخیص هستند. بنظر میرسد که این هاون شکسته نشده و سالم باقی مانده است (هاشم پورمافی، ۱۳۸۵:۳۱۹).

اثر شماره ۳۱

(تصویر ۵)

(تصویر ۵)

هاون و دسته‌هاون سنگی

شماره شناسایی: ۲۷۷

قطر دهانه: ۱۶/۵ سانتیمتر

ارتفاع: ۱۷ سانتیمتر

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: موزه تخت جمشید

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: ؟

این هاون سنگی منحصر بفرد، بشکل استوانه‌یی و در نوع خود بی‌نظیر است. این اثر بزرگ به رنگ سبز و دارای رگه‌های طبیعی از جنس خود سنگ، به رنگ سبز کدر و سبز روشن است؛ بطوری که رگه‌ها تنها عامل تزئینی این هاون بشمار می‌آیند. این اثر شکسته و وصالی شده، بخشهایی از هاون مفقود شده است که ترکهایی روی آن وجود دارد. این ترکها با چشم بخوبی قابل رؤیت است. کف این هاون، مسطح و مدور و دارای لبه‌یی پهن، ضخیم، صاف و ساده و دارای دسته‌هاونی سنگی است که فقط با این اثر از لحاظ اندازه همخوانی دارد (همان: ۳۳۳).

۱. این اثر در جای خود (دسته‌هاونهای سنگی)، توضیح داده خواهد شد.

ب) دسته هاونهای سنگی

دومین گروه از این آثار باستانی دسته هاونهای سنگی هستند. از این نوع آثار باستانی، شش نمونه مشاهده شد. وجود هاون و دسته‌هاون سنگی لازم و ملزوم یکدیگرند؛ زیرا هاون، بدون دسته‌هاون، هیچگونه کاربرد و مفهوم خاصی ندارد (همان: ۳۴۰).

اثر شماره ۳۲

(تصویر ۶)

دسته‌هاون سنگی

شماره شناسایی: ۲۲۰۸

ارتفاع: ۱۳/۵ سانتیمتر

قطر: ۲/۸ سانتیمتر

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینه موزه ملی ایران

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: ؟

این دسته‌هاون سنگی فوق العاده زیبا از شمال راهرو اتاق ۳۷ خزانه تخت جمشید نمودار HG۳۳ (نقشه ۱) توسط اشمیت کشف شده است. قسمت فوقانی دسته هاون، مسطح و مدور و به رنگ سبز با رگه‌های طبیعی به رنگ خاکستری است که رگه‌هایی بصورت مارپیچ روی آن دیده میشود (تصویر ۶). کنیبه‌یی به خط آرامی، در سر دسته هاون سنگی، با مرکب سیاه نوشته شده است (طرح ۲). طبق نظر اشمیت، این اثر با هاون سنگی مکشوفه از خزانه تخت جمشید، در کنار هم کشف شده‌اند (Schmidt, 1957: 23) و از لحاظ طیف رنگی شبیه یکدیگر هستند (تصویر ۴). احتمالاً از این آثار برای انجام مراسم و تشریفاتی خاص استفاده میشده است. این احتمال هم که این آثار، بعنوان هدیه به دربار هخامنشی آورده شده باشند، دور از ذهن نیست (هاشم پورمافی، ۱۳۸۵: ۳۴۰).

(تصویر ۶)

(طرح ۲)

اثر شماره ۳۳

(تصویر ۷)

(تصویر ۷)

دسته‌هاون سنگی

شماره شناسایی : ۲۳۲۰

ارتفاع : ۱۸/۷ سانتیمتر

قطر : ۴ سانتیمتر

محل کشف : خزانه تخت جمشید

محل نگهداری : گنجینه موزه ملی ایران

قدمت : دوره هخامنشی

جنس : ؟

این دسته‌هاون سنگی سبز رنگ، شکسته و وصالی شده و قسمت فوقانی دسته‌هاون مسطح و مدور است. این اثر از خزانه تخت جمشید توسط اشمیت کشف شده و فاقد هرگونه کتیبه و نوشته است. همچنین مانند نمونه‌های دیگر کاربری خاصی داشته است (همان: ۳۴۳).

اثر شماره ۳۴

(تصویر ۸)

(تصویر ۸)

دسته‌هاون سنگی

شماره شناسایی : ۲۲۲۱

ارتفاع : ۲۰/۸ سانتیمتر

قطر : ۴/۶ سانتیمتر

محل کشف : خزانه تخت جمشید

محل نگهداری : گنجینه موزه ملی ایران

قدمت : دوره هخامنشی

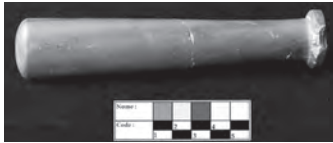
جنس : گرانیت

این دسته‌هاون سنگی که شکسته و وصالی شده است، تقریباً قطور، بلند و قسمت فوقانی دسته‌هاون مسطح، مدور و فاقد هرگونه کتیبه‌ی است. رنگ این اثر خاکستری و مزین به خالهای سیاه و سفید است. این اثر از خزانه تخت جمشید، توسط اشمیت بدست آمد. لازم به ذکر است در روند پژوهش

دسته‌هاون مذکور، هیچ هاوننی شبیه به آن مشاهده نشد که قابل مقایسه با این اثر باشد (همان: ۳۴۵).

اثر شمارهٔ ۳۵

(تصویر ۹)

(تصویر ۹)

دسته‌هاون سنگی

شمارهٔ شناسایی: ۱۴۶۰

ارتفاع: ۱۶/۵ سانتیمتر

قطر: ؟

محل کشف: خزانهٔ تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینهٔ موزهٔ ملی ایران

قدمت: دورهٔ هخامنشی

جنس: ؟

این دسته‌هاون سنگی شکسته و وصالی شده، در قسمت فوقانی بشکل مدور و مسطح است و هر چقدر به پایه نزدیکتر میشود به قطر آن اضافه میگردد. آثار ترک خوردگیهایی روی این اثر دیده میشود. این دسته‌هاون به رنگ سبز یشمی است. همچنین کتیبه‌یی به خط آرامی که بر روی دسته نوشته شده است، در آن قابل مشاهده است (طرح ۳). این اثر توسط اشمیت، طی کاوشهای باستان‌شناسی از خزانهٔ تخت جمشید از جنوب شرقی تالار ۳۸ نمودار HF۳۸ (نقشهٔ ۱) کشف شده است (Schmidt, 1957:23).

اثر شمارهٔ ۳۶

(تصویر ۱۰)

(تصویر ۱۰)

دسته‌هاون سنگی

شمارهٔ شناسایی: ۲۳۲۲

قطر: ۵ سانتیمتر

ارتفاع: ۲۲/۵ سانتیمتر

محل کشف: خزانهٔ تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینهٔ موزهٔ ملی ایران

قدمت: ۴۶۴ ق.م

جنس: ؟

این دسته‌هاون مزین به رنگ سبز روشن و در قسمت انتها صاف و مدور است. بر روی دسته‌هاون کتیبه‌یی به خط آرامی با مرکب سیاه نوشته شده است که هنگام تشریفات دینی- مذهبی در خزانه از آن استفاده میشده است. این اثر از اتاق ۳۸ خزانه تخت جمشید، توسط اشمیت کشف شده و احتمالاً متعلق به اولین سال سلطنت اردشیر اول (Artaxerxes I)، ۴۶۴ ق.م، بوده است (Bowman, 1970. no 54:15).

(تصویر ۱۱)

اثر شماره ۳۷

(تصویر ۱۱)

دسته‌هاون سنگی

شماره شناسایی: ۱۴۶۴

ارتفاع: ۱۷/۵ سانتیمتر

قطر: ؟

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینه تخت جمشید

قدمت: دوره هخامنشی

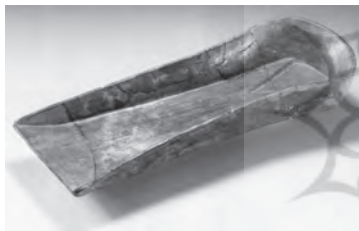
جنس: ؟

این اثر، دسته‌هاون سنگی است که از شمال غربی تالار ۳۸ خزانه و از نمودار HF۴۹ (نقشه ۱)، توسط اشمیت کشف شده است (Schmidt, 1957:23). این دسته‌هاون شکسته و وصالی شده و روی آن ترکهایی بچشم میخورد. قسمت فوقانی دسته‌هاون صاف و مدور و بخشی از آن مفقود شده است. این اثر به رنگ سبز یشمی و دارای کتیبه‌یی به خط آرامی است و همچنین بر روی آن شیارهای ریزی قابل رؤیت است. این دسته‌هاون بسیار متناسب تراشیده شده است؛ ولی صیقلی شده نیست. احتمالاً، کاربری این اثر مانند سایر هاونها بوده است.

ج) قاشقکهای سنگی (سرتاس)

سومین گروه از ظروف سنگی، قاشقکهای سنگی هستند که در نوع خود بی نظیرند. در اینجا دو

نمونه از آنها مورد بررسی قرار میگیرند. این قاشقکها که از تالار شش ستونی برزن جنوبی تخت جمشید توسط تجویدی کشف شده است. این دو اثر سنگی کشف شده به رنگ خاکستری هستند که بر روی بخش خلفی یکی از آنها از داخل، طرح مثلث شکلی کنده شده است (تصویر ۱۲)، (تجویدی، ۱۳۵۵: ۱۱۶). گفته‌اند که این قاشقها برای به هم زدن بخور بکار میرفته که در این صورت در مجالس مذهبی از آنها استفاده میشده است. به غیر از این نمونه‌ها، قاشقکهایی از دوران هخامنشی از تکریت در شمال عراق بدست آمده است. یک نمونهٔ نقره‌یی شکل هم از این نوع در خزانهٔ لیدی بدست آمده است. همچنین دو نمونه شبیه به این آثار وجود دارند؛ ولی جنس آنها از نقره است که در موزهٔ بریتانیا نگهداری میشوند. این آثار از غرب ترکیه یافت شده‌اند که احتمالاً کاربردی نظیر قاشقکهای سنگی داشته‌اند (Dalton, 1964: 45).

(تصویر ۱۲)

اثر شمارهٔ ۳۸

(تصویر ۱۲)

قاشقک سنگی (سرتاس)

شمارهٔ شناسایی: ۴۱۸۲

طول: ۲۴ سانتیمتر

عرض: ۸/۲ سانتیمتر

ارتفاع: ۳/۴ سانتیمتر

محل کشف: برزن جنوبی تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینهٔ موزهٔ ملی ایران

قدمت: دورهٔ هخامنشی

جنس: ؟

این اثر که به رنگ خاکستری، شکسته و وصالی شده است از یک طرف گرد و از طرف دیگر مستطیلی شکل است. این اثر از طرفی که مستطیل شکل است باز و از سمت گرد، بسته است. طرح یک مثلث که در کف اثر کنده شده، قابل مشاهده است. احتمالاً از این طرف، بعنوان قاشق بخور استفاده میشده است. این قاشقک (سرتاس) سنگی از مجموعهٔ جنوب تخت جمشید در برزن جنوبی، توسط تجویدی از سالن شمارهٔ ۵ بدست آمده (تجویدی، ۱۳۵۵: ۱۱۶) و قابل مقایسه با نمونهٔ دیگری است که در این مکان کشف شده است (هاشم پورمافی، ۱۳۸۵: ۳۶۰).

(تصویر ۱۳)

اثر شماره ۳۹

(تصویر ۱۳)

قاشقک سنگی (سرتاس)

شماره شناسایی: ۴۱۸۳

طول: ۲۳ سانتیمتر

عرض: ۷/۳ سانتیمتر

ارتفاع: ۲/۴ سانتیمتر

محل کشف: برزن جنوبی تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینه موزه ملی ایران

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: ؟

این اثر به رنگ خاکستری از یک طرف بسته و از یک طرف باز است. قسمت بسته، بشکل دایره و قسمت باز مستطیلی شکل است (تصویر ۱۳). این قاشقک، شکسته و وصالی شده و دارای لبه‌یی تقریباً بلند و کفی تخت و به لحاظ شکل، مانند اثر شماره ۳۸ (تصویر ۱۲) است.

این ظرفها شبیه یک نوع سرتاس برای توزین دانه‌اند. بنظر میرسد این سرتاسها در مراسم خاصی، برای گردآوری خاکسترهای مقدس بکار میرفته‌اند. این حدس زیاد دور از حقیقت نیست؛ زیرا نوع سنگی که در ساخت این ظرفها بکار رفته از نوعی است که معمولاً برای تهیه اشیا مذهبی از آنها استفاده میشده است. نوع صیقل و صاف این ظروف را میتوان به دوران هخامنشیان نسبت داد (تجویدی، ۱۳۵۵: ۱۱۴-۱۱۶).

(د) بطریهای سنگی

چهارمین گروه از این ظروف سنگی بطریهای سنگی هستند.

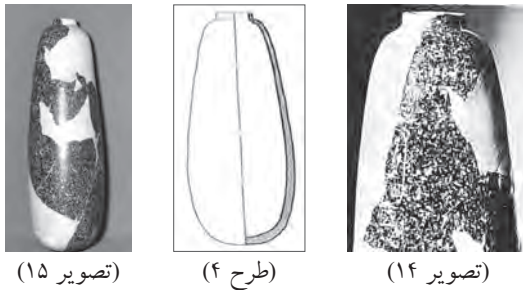
از این نوع ظروف سنگی شش نمونه مشاهده شد که به بررسی هر یک از این ظروف میپردازیم:

اثر شماره ۴۰

(تصاویر ۱۴ و ۱۵)

بطری سنگی

شماره شناسایی: ۲۲۲۲

(تصویر ۱۵)

(طرح ۴)

(تصویر ۱۴)

قطر دهانه: ۳/۳ سانتیمتر

ارتفاع: ۲۸ سانتیمتر

محل کشف: خزانهٔ تخت جمشید

محل نگهداری: موزهٔ ملی ایران

قدمت: ۴۸۶ – ۴۸۵ ق.م

جنس: سنگ گرانیت^۱

این اثر سنگی از کف راهرو ۳۱ و جنوب نمودار HG۷۱ (نقشهٔ ۱)، توسط اشمیت از خزانهٔ تخت جمشید کشف شده است. این بطری شبیه به کوزه (طرح ۴) و دارای خالهای سیاه و سفید به رنگ خاکستری تیره است. احتمالاً کتیبهٔ چهار زبانه‌یی روی بطری وجود داشته که تنها بخشی از چند حرف میخی و خط هیروگلیف مصری داخل یک کادر بیضی شکل بر بدنهٔ ظرف حک شده، باقی مانده است (تصویر ۱۵). قسمت اعظم این بطری و نوشته‌ها شکسته و مفقود شده و آن را وصالی کرده‌اند. بدنهٔ ظرف، تقریباً بشکل استوانه و کف، تخم‌مرغی شکل است. گردن ظرف نسبت به ارتفاع، خیلی کوچک و احتمالاً دارای درپوشی بوده که متأسفانه کشف نشده است (Schmidt, 1957: 51). احتمالاً از این ظرف سنگی برای نگهداری عطریات و نیز روغن و مواد آرایشی استفاده می‌شده است (هاشم پورمافی، ۱۳۸۵: ۳۹۹). بطور حتم نمیتوان مشخص کرد که این اثر در ایران یا مصر ساخته شده است؛ ولی احتمال دارد که توسط هنرمندان مصری ساکن در دربار هخامنشی ساخته شده باشد (عبدی، ۱۳۹۱: ۸۵).

نوشته‌های روی بدنهٔ ظرف خوانا نیستند. اشمیت عقیده دارد که این اثر حاوی نام خشایارشا Xerxes است و نمونهٔ بسیاری شبیه به این نوشته‌ها بر روی دیگر ظروف سنگی، مانند بشقاب پایه‌دار سنگی گرانیتی (تصاویر ۱۹ و ۲۰) که کتیبهٔ چهارزبانه‌یی بر روی آن حک شده و متعلق به خشایارشا است، دیده می‌شود. بنابراین، احتمالاً این ظرف هم متعلق به آن پادشاه است (Schmidt, 1957: 87).

1. Granite

۲. برای مشاهدهٔ این تصاویر، رک: فیروزمندی و پورمافی؛ «پژوهشی در شاخصه‌های ظروف سنگی دورهٔ هخامنشی (۱)، فصلنامهٔ مطالعات ایران‌شناسی، سال دوم، شمارهٔ دوم، تابستان ۱۳۹۵، ص ۱۱۱

(تصویر ۱۶)

اثر شماره ۴۱

(تصویر ۱۶)

بطری سنگی

شماره شناسایی: ۵۲۴

ارتفاع: ۲۱ سانتیمتر

قطر دهانه: ۹/۱ سانتیمتر

محل کشف: شوش

محل نگهداری: موزه لوور

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: آلاباستر (رخام)

این اثر زیبا، دارای بدنه‌ی تخم‌مرغی شکل است که با دو دسته، بشکل دکمه یکپارچه‌یی که از خود ظرف تراشیده شده در تصویر دیده میشود. گردن ظرف به نسبت باریکتر و لبه ظرف به بیرون برگشته و دارای برآمدگی به سمت بیرون است. این اثر طی کاوشهای دمورگان در سال ۱۹۰۱م از آکروپلیس شوش کشف شده است (Demorgan, 1905: 42. fig. 68). از این ظرف برای نگهداری روغن و فرآورده‌های آرایشی استفاده میشده است که نمونه‌های زیادی شبیه به این اثر از خزانه تخت جمشید نیز بدست آمده است (Razmjou, 2005: 179).

(تصویر ۱۸)

(تصویر ۱۷)

اثر شماره ۴۲

(تصاویر ۱۷ و ۱۸)

بطری سنگی

شماره شناسایی: ۵۳۷

ارتفاع: ۱۶/۵ سانتیمتر

قطر دهانه: ۷/۳ سانتیمتر

محل کشف: شوش

محل نگهداری: موزه لوور

قدمت: دورهٔ هخامنشی

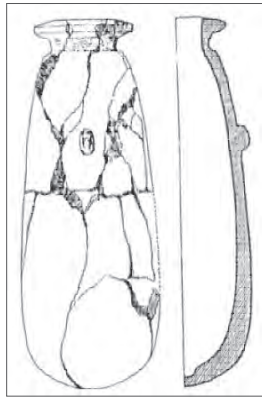
جنس: آلاباستر

این اثر کاملاً شبیه به اثر قبلی است. با این تفاوت که ابعاد و دستگیره‌های آن کمی کوچکتر از آن است که احتمالاً برای نگهداری مواد آرایشی یا روغنهای مخصوص از آنها استفاده میشده است. این اثر دارای بدنه‌ی تخم‌مرغی شکل و دو دستگیرهٔ متصل به بدنه است. لبهٔ این بطری پهن و به خارج برگشته و دارای دهانهٔ تنگ است. گردن این بطری سنگی، باریکتر از بقیهٔ قسمت‌ها تراشیده شده است. دمورگان در ششم فوریهٔ ۱۹۰۱ م. موفق به کشف مقبره‌ی بسیار اشرافی و سلطنتی در آکروپولیس شوش شد (تصویر ۱۸). در این مقبره، اسکلت، به پشت قرار داشت و مجموعه‌ی از جواهرآلات با شکوه همراه آن بود. یک جفت بازوبند (النگو) طلا، یک جفت گوشوارهٔ طلا و پنج گردنبند در داخل گور وجود داشته است. یک گردنبند سه‌لا از جنس بهترین جواهرات (مروارید) و منجوقهای قدیمی با سنگهای رنگی، علاوه بر جواهرات یک کاسهٔ نقره‌ی، دو سکه که متعلق به ۳۳۲-۳۵۰ ق.م و دو بطری سنگی (یکی از آنها نمونهٔ مورد نظر)، همراه آن کشف شده است. یکی از این بطریهای سنگی در سمت چپ، در نزدیکی لگن اسکلت قرار دارد و سر آن رو به بالا است و دیگری در سمت راست، نزدیک ساق پای اسکلت قرار گرفته و سر آن رو به پایین است (Demorgan, 1905: 42. fig. 68).

ظروف سنگی کشف شده (تصاویر ۱۶-۱۷) در این تابوت (اشیای تدفینی)^۱ قابل مقایسه با دیگر ظروف سنگی بدست آمده از شوش و تخت جمشید هستند. بنظر میرسد این ظروف، تنها بطریهای سنگی هستند که سالم باقی مانده‌اند (کخ، ۱۳۷۶: ۳۳۵؛ گیرشمن ۱۳۷۹: ۱۷۵-۱۷۳؛ Rozmjou, 2005: 174). هیچگونه در و درپوشی در داخل قبر تابوتی شکل، کشف نشده است و هیچ کدام از آنها درپوشی ندارند. احتمالاً از این ظروف در مراسم خاص تدفین و اعتقاد به دنیای پس از مرگ استفاده میشده است که آنها را بهمراه جسد دفن میکردند. این اسناد مؤید این است که ایرانیان نیز از گذشته‌های دور به دنیای پس از مرگ اعتقاد داشته‌اند.

(تصویر ۱۹)

(طرح ۵)

اثر شماره ۴۳

(تصویر ۱۹)

بطری سنگی

شماره شناسایی: ۲۶۹

قطر دهانه: ۹ سانتیمتر

ارتفاع: ۱۸ سانتیمتر

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: موزه تخت جمشید

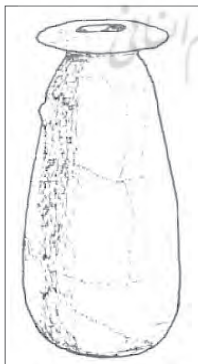
قدمت: دوره هخامنشی

جنس: آلاباستر

این اثر از تالار ۳۸ نمودار HF۴۷ (نقشه ۱)، توسط اشمیت از خزانه تخت جمشید بدست آمده است. اشمیت از این اثر، بعنوان «بطری بزک ساب»^۱ یاد میکند (Schmidt, 1957: 65). رنگ این ظرف کرم مایل به زرد و شکسته و وصالی شده است (طرح ۵). این اثر با نمونه‌های هم‌عصر خود که در موزه ملی ایران و موزه لوور نگهداری میشوند، قابل مقایسه است. این بطری دارای بدنه‌ی تخم‌مرغی شکل و لبه‌ی تقریباً پهن و به خارج برگشته با دو دستگیره دکمه‌ی شکل و نیز دارای دهانه‌ی به نسبت تنگتر از ظرف است. کاربرد این ظرف، مانند سایر نمونه‌هاست (هاشم پورمافی، ۱۳۸۵: ۳۷۹).

(تصویر ۲۰)

(طرح ۶)

اثر شماره ۴۴

(تصویر ۲۰)

بطری سنگی

شماره شناسایی: ۲۲۰۵

قطر دهانه: ۷/۵ سانتیمتر

ارتفاع: ۲۱/۲ سانتیمتر

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: موزه ملی ایران

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: آلاباستر

این بطری سنگی، دارای لبه‌ی پهن و مدور به بیرون برگشته است. این اثر سنگی، شکسته و وصالی شده و فقط قسمتهایی از بدنه و یکی از دو دسته دکمه‌یی شکل آن سالم باقی مانده است. بر روی این اثر ساده و بدون نقش دو سوراخ دیده میشود. کف اثر، تخم‌مرغی شکل و گردن ظرف، باریکتر از بقیه قسمتها تراشیده شده است (طرح ۶). رنگ اثر به گرمی مات، متمایل به زرد با رگه‌های طبیعی از جنس سنگ نزدیک است. اشمیت از این اثر، بعنوان «بطری بزک‌ساب» یاد میکند (Schmidt, 1957: 65). کاربرد این اثر مانند دیگر ظروف شبیه به این بطری، برای حمل و نگهداری مواد عطر و مواد آرایشی بوده و قابل مقایسه با دیگر نمونه‌های کشف شده است (کخ، ۱۳۷۶: ۲۱۵).

(تصویر ۲۱)

اثر شماره ۴۵

(تصویر ۲۱)

بطری سنگی

شماره شناسایی: ۲۷۰

قطر دهانه: ۷ سانتیمتر

ارتفاع: ۲۶/۸ سانتیمتر

محل کشف: خزانه تخت جمشید

محل نگهداری: موزه تخت جمشید

قدمت: دوره هخامنشی

جنس: مرمر

این اثر سنگی بسیار زیبای شکسته و وصالی شده، بدنه‌ی کشیده و بلند دارد که پایه آن تخم‌مرغی شکل است. گردن ظرف باریک و لبه آن به خارج برگشته و بر روی بدنه آن دو زائده وجود دارد که از آنها، بعنوان دستگیره استفاده میشده است. رنگ این ظرف سنگی، قهوه‌یی روشن، با رگه‌های کرم متمایل به آجری است (Schmidt, 1957: 65). احتمالاً از این طرف برای نگهداری و حمل عطریات یا صمغهای گیاهی استفاده میشده است. این اثر از نمونه‌های هم‌عصر خود به نسبت بلندتر است (هاشم پورمافی، ۱۳۸۵: ۳۸۷).

ه) گلدانهای سنگی

پنجمین گروه از این ظروف سنگی، گلدانهای سنگی هستند. از این نوع ظروف سنگی، چهار نمونه مورد بررسی قرار میگیرند که دو نمونه از آنها بشکل کامل؛ اما وصالی شده و دو نمونه دیگر آن تکه‌های شکسته شده‌یی از این ظروف هستند.

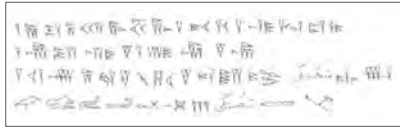
اثر شماره ۴۶

(تصویر ۲۲)

گلدان سنگی

(تصویر ۲۲)

(طرح ۷)

شماره شناسایی: ۳۲

قطر داخلی دهانه: ۶/۳ سانتیمتر

ارتفاع: ۳۲/۱

محل کشف: شوش

محل نگهداری: موزه رضا عباسی

قدمت: ۴۶۵-۴۲۵ ق.م

جنس: آلاباستر

ظرف شکسته و وصالی شده موردنظر از کفی تخت و از حالت ایستایی خوبی برخوردار است. ظرف دارای گردنی کوتاه است که از لبه دهانه پهن و به بیرون برگشته و دو دسته دکم‌یی شکل آن، برای راحتی حمل استفاده میشده است. روی بدنه ظرف، کتیبه‌یی میخی در سه سطر به پارسی باستان، ایلامی و بابلی، بصورت افقی نوشته شده و در زیر این کتیبه یک ردیف خط هیروگلیف، بصورت عمودی داخل یک کادر مستطیل شکل، بین دو دسته حک شده است (طرح ۷). داخل این خطوط را پس از حک بر روی ظرف، با ماده رنگی سیاه کرده‌اند. کتیبه موجود بر روی ظرف سنگی، حاوی نام «اردشیر، شاه بزرگ» است (همان: ۴۰۸-۴۰۹).

بنا به گفته کنت^۱ از این گلدانها چهار گلدان با نامهای a,b,c,d در موزه‌های جهان وجود دارند (Kent, 1953: 115) که روی هر چهار مورد، چهار سطر، هر یک به چهار زبان با سه خط میخی و یک سطر خط هیروگلیف نوشته شده است (صارمی، ۱۳۷۳: ۶۴-۶۶).

1. Kent

(تصویر ۲۳)

اثر شماره ۴۷

(تصویر ۲۳)

گلدان سنگی

شماره شناسایی: ۱۳۲۱۱۴

ارتفاع: ۲۸/۵ سانتیمتر

عرض: ۱۷/۵ سانتیمتر

محل کشف: هالیکارناسوس

محل نگهداری: موزه بریتانیا

قدمت: ۴۶۵ - ۴۸۶ ق.م

جنس: آلاباستر

این اثر بسیار زیبا از معبد هالیکارناسوس^۱ در جنوب غربی ترکیه، در بخش غربی امپراتوری هخامنشی، توسط چارلز توماس نیوتن^۲ در سال ۱۸۵۷ م. کشف شده است (Posener, 1936.no.51)، (Newton, 1863.vol.1:91.vol.2.fig.667). این ظرف شکسته شده است؛ اما آن را بازسازی کرده‌اند. روی بدنه ظرف، کتیبه چهار زبانه نوشته شده به خط پارسی باستان، ایلامی، بابلی و هیروگلیف مصری دیده می‌شود. متن هرچهار کتیبه حاوی نام «خشایارشا پادشاه بزرگ» است (Kent, 1953:115. xvs). همچنین این اثر، به گلدان موجود در موزه رضا عباسی شباهت دارد. روی بدنه ظرف دو دسته وجود دارد که برای راحتتر حمل کردن آن تعبیه شده است. این اثر دارای بدنه‌ی استوانه‌یی و پخ است. همچنین دهانه این ظرف صاف و لبه آن به خارج برگشته است. گردن این گلدان باریکتر از بقیه قسمت‌های ظرف تراشیده شده است (Simpson, 2005:129).

1. Halikarnassos

2. Charles Thomas Newton

(تصویر ۲۴)

اثر شماره ۴۸

(تصویر ۲۴)

قطعه‌یی از گلدان سنگی

شماره شناسایی: ۹۱۴۵۹

ارتفاع: ۱۵/۸ سانتیمتر

عرض: ۱۰/۶۵ سانتیمتر

محل کشف: شوش

محل نگهداری: موزه بریتانیا

قدمت: ۴۶۵-۴۸۶ ق.م

جنس: آلاباستر

این تصویر، قسمتی از یک گلدان باله برآمده و دسته‌یی مثلثی شکل و گوشه‌دار را که بیشتر بدنه آن از بین رفته است، نشان می‌دهد. در روی آن کتیبه‌یی به زبان پارسی باستان، ایلامی و بابلی با خط میخی وجود دارد که بخش اعظم آن مفقود شده و فقط تکه‌یی از آن باقی مانده که حاوی نام «خشیارشا شاه بزرگ» است. این اثر توسط لفتوس در سال ۱۸۵۳ م. در جنوب غربی ایران در شوش کشف شده است (Curtis, 1993, no. 78, pl. 19a). احتمالاً کاربرد این ظرف برای نگهداری لوازم آرایشی بهداشتی و یا روغن‌ها یا مواد معطر بوده است (Simpson, 2005: 129).

ژوئیه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

(تصویر ۲۵)

اثر شماره ۴۹

(تصویر ۲۵)

قطعه‌یی از گلدان سنگی

شماره شناسایی: ۲۱۵۲

ارتفاع: ۱۴ سانتیمتر

عرض: ۹ سانتیمتر

محل کشف: تخت جمشید

محل نگهداری: گنجینه موزه ملی ایران

قدمت: ۴۶۵-۴۸۶ ق.م

جنس: آلاباستر

(طرح ۸)

این تصویر، قسمتی از بدنهٔ یک ظرف مرمری شکسته و ناقص را که بر روی آن کتیبهٔ میخی و در یک بیضی، داخل یک کادر مستطیل، خط هیروگلیف مصری (که گویا نام خشایارشا Xerxes به خط میخی) است، نشان میدهد که این اثر تکه‌یی از سنگ کرم رنگ و نشان‌دهندهٔ سبک و ساختار سنگ رُخام مصری است (Schmidt, 1957: 65). کتیبه‌یی چندزبانه بر روی این اثر حک گردیده است. سه متن خط میخی بیان‌کنندهٔ هویت خشایارشا، پادشاه بزرگ هستند و کتیبهٔ مصری که به سبک مصر قدیم است، بگونه‌یی حاوی نام خشایار و بعنوان (پادشاه مصر) است (طرح ۸)؛ ولی عنوان و لقب آن شکسته شده است. فقط تکهٔ کوچکی از یک نماد و نشانه بر روی لبهٔ شکسته شده بر جای مانده است که احتمالاً این تکهٔ قسمت بالایی نشانهٔ حیات ابدی است (Posener, 1936: 51). احتمالاً از این اثر هم، برای نگهداری لوازم آرایش یا روغنهای مخصوص استفاده میشده است (Demorgan, 1905: 42-68).

و) دوستکامی سنگی

ششمین گروه از این ظروف سنگی، دوستکامی سنگی است. از این نوع ظرف سنگی یک نمونه مشاهده شد که مورد بررسی قرار میگیرد:

اثر شمارهٔ ۵۰

(تصویر ۲۶)

دوستکامی

شمارهٔ شناسایی: ۴۱

ارتفاع: ۶۰/۵۵ سانتیمتر (تقریبی)

قطر دهانه: ۵۰ سانتیمتر (تقریبی)

محل کشف: ؟

محل نگهداری: موزهٔ رضا عباسی

قدمت: قرن ۶ - ۵ ق.م

جنس: ؟

این دوستکامی بر پشت سه بز کوهی قرار گرفته است. از نظر لغوی دوستکام (دوز کومی) به کام دوستان زیستن، دارای عز و جاه بودن، میگساری با دوستان با یاران عیش کردن، ظرف بزرگ که در آن آب یا شربت ریزند تا تشنگان از آن بنوشند (معین، ۱۳۷۱: ۲/۱۵۷۷). بدنهای این

(تصویر ۲۶)

(طرح ۹)

حیوانات در زیر ظرف، به هم پیوسته و چنان که در تصویر می‌بینیم، سنگینی ظرف به گردن حیوانها فشار آورده و سرهای آنها را به سمت جلو رانده است (کالیکان، ۱۳۸۴: ۱۴۲-۲۰۷). هر کدام از شاخهای بزها دارای شیارهای حلقوی منظمی هستند و عضلات حیوانات، بصورت برجسته تراشیده شده و پاهای آنها در زیر بدنشان قرار گرفته است (تصویر ۲۶). بدنه ظرف هم دارای شیارهای برجسته و فرو رفته است. بر بالای دهانه ظرف نقش گل‌های نیلوفر آبی که دور تا دور اثر را در بر گرفته است، دیده میشود (طرح ۹). این اثر قابل مقایسه با نمونه موجود در مجموعه خصوصی ژنو است (گیرشمن، ۱۳۴۶: ۲۵۱).

نتیجه‌گیری

در این مقاله و مقاله‌یی که در شماره دوم همین فصلنامه بچاپ رسید، ضمن مطالعه ظروف سنگی، به بررسی گونه‌شناسی ظروف دوره هخامنشی پرداخته شد. در این دو مقاله در مجموع به مطالعه پنجاه نمونه (۲۶ نمونه در مقاله شماره قبل و ۲۴ نمونه در مقاله پیش‌رو) از ظروف سنگی کشف شده در کاوشهای محوطه‌های هخامنشی پرداخته شده است؛ هرچند این تعداد (که ما در این دو پژوهش بدانها پرداختیم)، در مقایسه با کل اشیاء سنگی موجود و گزارش شده، بسیار ناچیز است. در ضمن نمیتوان نتایج این مقاله را به کل ظروف سنگی دوره هخامنشی تعمیم داد. در روند مطالعه و بررسی این ظروف سنگی، این نتایج حاصل شد:

محل کشف بیشتر این اشیاء، خزانه تخت جمشید است.

استفاده از این ظروف، برای زندگی روزمره درباری و شاهی بوده است.

این اشیا از نظر زمانی بیشتر متعلق به اوایل و اواسط دوره هخامنشی هستند و راهنمای خوبی برای شناخت بهتر این دوره محسوب میشوند.

جنس این ظروف عبارتند از: گرانیت (هفت نمونه)، مرمر (دو نمونه)، سرپنتین (سه نمونه)، ژاسپ (یک نمونه)، سنگ آهک (سه نمونه)، دیوریت (یک نمونه)، آلاباستر (نه نمونه) و جنس ۲۴ نمونه، نامشخص است. بطور کلی با توجه به آنچه در طی دو مقاله بدان پرداخته شد از نظر گونه‌شناختی، این ظروف به چند گروه عمده تقسیم میشوند که شامل:

- کاسه‌های سنگی اعم از کاسه‌های سنگی پایه‌دار (دو نمونه)، کاسه‌های سنگی سه پایه مزین به پنجه شیر (دو نمونه)، کاسه‌های سنگی ساده (چهار نمونه)؛

- بشقابهای سنگی اعم از بشقابهای سنگی ساده (پنج نمونه)، بشقابهای سنگی پایه‌دار (پنج نمونه)؛

- سینه‌های سنگی اعم از سینی سنگی مدور (چهار نمونه) و سینی سنگی مستطیل شکل (چهار نمونه)؛
 - هاون سنگی (پنج نمونه)؛
 - دسته‌هاون سنگی (شش نمونه) و قاشقکهای سنگی (سرتاس) (دو نمونه)؛
 - بطریهای سنگی (شش نمونه)؛
 - گلدانهای سنگی (چهار نمونه)؛
 - دوستکامی سنگی (یک نمونه).
- (جدول ۱).

ظروف سنگی هخامنشی از نظر کلی، شباهت زیادی به ظروف سنگی، مصر، بین‌النهرین، مرو، آلتین تپه، شاه تپه، شهداد، تپه حصار، شوش، زیویه، اسماعیل آباد و سیلک دارند که نمونه‌های تداوم یافتهٔ این هنرند.

در پایان این پژوهش، میتوان گفت که این الگوی ساخت ظروف سنگی در ابتدای دوران قبل از هخامنشیها رواج داشته و بنظر میرسد با تداوم آن در دورهٔ هخامنشی، شکوفایی و پویایی ساخت این‌گونه ظروف در این دوره به اوج خود میرسد. در دوره‌های بعد از هخامنشی هم میتوان گفت که چنین مواردی کمتر بچشم میخورد یا اگر هم نمونه‌هایی از این دست وجود دارند، به این اندازه جزء شاهکارهای هنری نیستند. این مسئله شاید بخاطر نوع حکومت شاهان هخامنشی است. نقوش گیاهی که روی این آثار دیده میشود، نقش گل نیلوفر آبی است. نقوش حیواناتی که بر روی ظروف سنگی هخامنشی کنده‌کاری شده‌اند، نقش پنجه‌های شیر، بزکوهی، مرغابی و قواست که احتمالاً از این ظروف در مراسم و آیینهای خاص درباری استفاده میشده است. بیشتر ظروف سنگی مکشوفه بر اثر خسارتی که به آنها وارد شده، شکسته و ناسالم و بازسازی شده‌اند و در موزه‌ها نگهداری میشوند.

در رابطه با تکنیک ساخت این ظروف، با توجه به نقاشیهای دیواری مصر، میتوان گفت که شاید ظروف سنگی هخامنشی نیز بدان شیوه ساخته شده‌اند (هاشم پورمافی، ۱۳۸۵: ۳۱). بعضی از این ظروف سنگی، به دستور پادشاه و توسط هنرمند سنگ تراش که بسیار هنرمندانه این آثار را خلق کرده، ساخته شده‌اند و این احتمال هم وجود دارد که این ظروف سنگی، توسط هنرمندان مصری که در ایران ساکن بوده‌اند، ساخته شده باشند (عبدی، ۱۳۹۱: ۸۵). همچنین شاید این ظروف، هنردست هنرمندانی بوده که در مصر ساکن بوده‌اند. احتمال دیگر اینکه شاید این ظروف توسط هنرمندان بومی ساخته شده باشند. با این همه ما نمیدانیم که این آثار، کار

استادکاران خارجی بوده یا هنرمندان ایرانی؟ (Schmidt, 1957: 87). جورج پُزینر معتقدند که برخی از این ظروف در مصر ساخته شده‌اند که بعنوان ظروف هدایی از مصر به ایران فرستاده می‌شدند (Posener, 1936: 189).

از خزانه تخت جمشید تعدادی ظرف سنگی، متعلق به سرزمین مصر کشف شده است که بعد از فتح مصر، بصورت غنیمت وارد دربار هخامنشی شده‌اند. همانگونه که میدانیم در گذشته روابط اقتصادی و از جمله صنعتی بین ایرانیان و ممالک دیگر وجود داشته است و حتی ایرانیان با سرزمینهای بین‌النهرین، یونان و مصر از سمت غرب و از سمت شرق با هند و چین ارتباط داشته‌اند. تسخیر مصر توسط هخامنشیان باعث شد که هنرمندان مصری وارد ایران شوند. بنابراین نفوذ هنری آنها در شوش و تخت جمشید، بی‌تأثیر نبوده است، بخصوص در هنرهای تجملاتی و دست‌ساخته‌های کوچک، تأثیر هنر آنها قابل تشخیص است.

منابع فارسی

کتاب

- تجویدی، اکبر؛ دانستنیهای نوین درباره هنر و باستان‌شناسی عصر هخامنشی بر بنیاد کاوشهای پنج ساله تخت جمشید، تهران: اداره کل وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۵۵.
- عبدی، کامیار؛ بررسی کلی باستان‌شناسی ایران، جزوه درسی مقطع دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی تهران (واحد علوم تحقیقات)، دانشکده ادبیات و علوم اجتماعی، ۱۳۹۱.
- کالیکان، ویلیام؛ باستان‌شناسی و تاریخ هنر در دوران مادیها و پارسیها، ترجمه گودرز اسعد بختیار، تهران: مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی پازینه، چاپ اول، ۱۳۸۴.
- کخ، هایدماری؛ از زبان داریوش، ترجمه ناصر پورپیرا، تهران: نشر کارنگ، چاپ اول، ۱۳۷۶.
- گیرشمن، رومن؛ هنر ایران در دوران ماد و هخامنشی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۶.
- _____؛ ایران از آغاز تا اسلام، ترجمه محمد معین، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوازدهم، ۱۳۷۹.
- معین، محمد؛ فرهنگ فارسی، تهران: چاپخانه سپهر، جلد دوم، چاپ هشتم، ۱۳۷۱.

پایان‌نامه

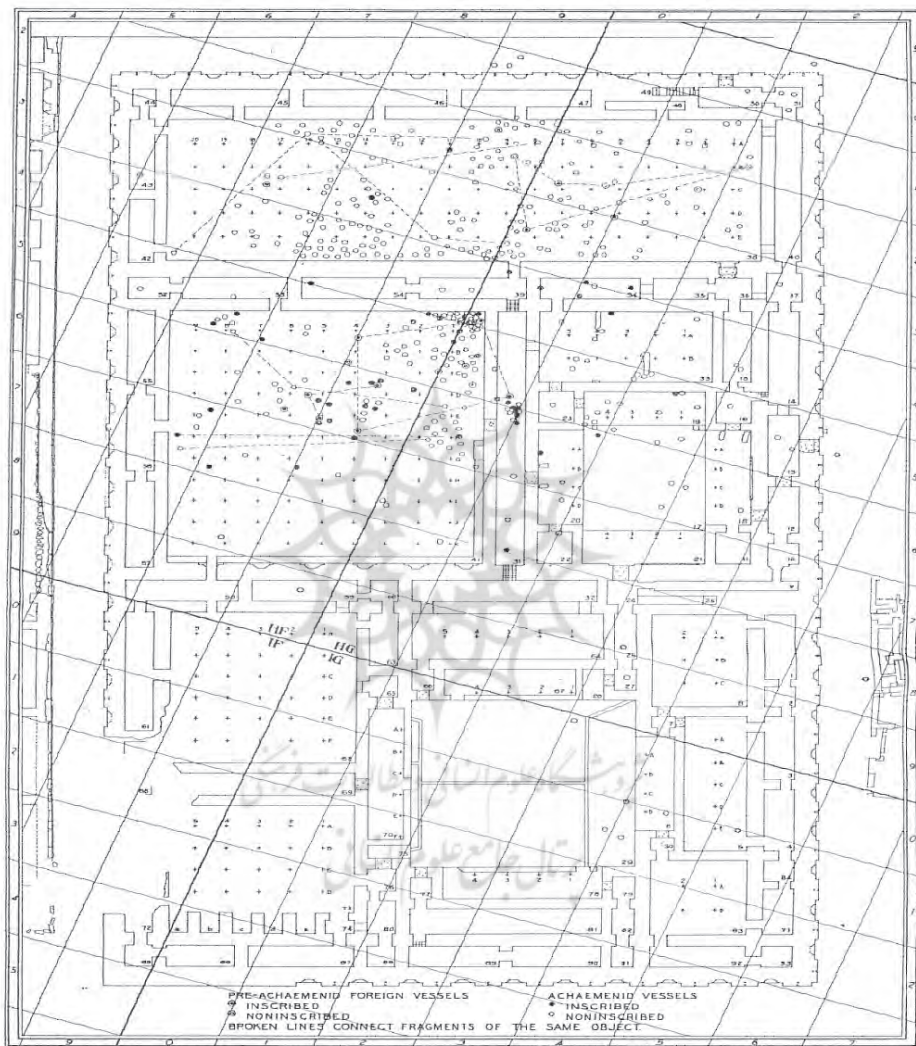
- هاشم پورمافی، امیر؛ بررسی و مطالعه ظروف سنگی هخامنشی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی تهران (واحد تهران مرکزی)، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۸۵.

مقاله

- فیروزمندی، بهمن؛ پورمافی، امیرهاشم؛ «پژوهشی در شاخصه‌های ظروف سنگی دوره هخامنشی (۱)»، فصلنامه مطالعات ایران‌شناسی، سال دوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۵.
- صارمی، کتایون؛ «گزارش مقدماتی درباره چند شیء کتیبه‌دار در موزه رضا عباسی»، میراث فرهنگی، شماره ۱۲، ۱۳۷۳، صص ۶۴-۶۶.

منابع لاتین

- Bowman, R.A.1970. *Aramaic Ritual texts From Perspolis*. Oriental Institute Publications 91 Chicago.
- Dalton, o.m, 1964. *The Treasure of the oxus with other Examples of Early Oriental Metal-work* 3rd end London: British museum.
- kent, Roland G. 1953. *Old persian: Grammar, Texts, lexicon*. 2d ed. American oriental series, Vol. 33. New Haven: American oriental society.
- Newton, C.T. 1862-63. *A History of discoveries at Halicarnassus, cnidus and Branchidae* LII London.
- Posener, G.1936. *la premiere domination perse en Egypte* Bibliotheque d' etude II cairo: Institut Francais d' archeologie orientale.
- Schmidt, E.F. 1957. *Persepolis II contents of the treasury and other discoveries* oriental Institute publications 69, Chicago: university of Chicago press.
- Curtis, j, 1993. "William Kennett Loftus and his Excavations at susa", *Iranica Antiqua* vol. XXVII.1.56.
- Demorgan, j., 1905. *Decouverte d'unesepultureachemenide'*, memoires de Delegation en perse VIII: 29-58.
- Razmjou, S.2005. "Relgion and burial customs", catalogue of: for gotten empire the world of ancient Persia, the British museum. P.P.150-180.
- Simpson, St.john.2005. "Relgion and burial customs", catalogue of: for gotten empire the world of ancient Persia, the British museum. P.P.104-131.

نقشهٔ ۱: محل‌های کشف ظروف سنگی مجموعهٔ خزانة تخت جمشید

(Schmidt.1957.fig.17)